

ภาคผนวก

ประวัติการราชทัณฑ์ในประเทศไทย

การราชทัณฑ์แห่งประเทศไทย มีลักษณะเป็นการวิวัฒนาการ ที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์การปกครอง และกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มาโดยตลอด ดังมีลำดับพัฒนาการที่สำคัญรวม 3 สมัย คือ การราชทัณฑ์ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง และการราชทัณฑ์สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน

การราชทัณฑ์ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปูชนียอดุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การควบคุมรับผิดชอบกิจการเรือนจำ ในสมัยนั้น ได้แยกสังกัดไปตามส่วนราชการ ต่าง ๆ ในรูปแบบที่สอดคล้องกับการปกครองระบบจุติสมาร์ก กล่าวคือ “ได้แบ่งการกิจกรรมควบคุม นักโทษออกเป็นเรือนจำในกรุงเทพฯ กับเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก เนื่องจากเรือนจำในกรุงเทพฯ มีชื่อเรียกอยู่ 2 อย่าง คือ “คุก” อย่างหนึ่ง กับ “ตะราง” อีกอย่างหนึ่ง “คุก” ใช้เป็นสถานที่คุมขัง ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป คุกเดิมตั้งอยู่หน้าวัดโพธิ์ หรือวัดพระชุดพนธ์ช่วงชาวบ้าน นิยมเรียกกันว่า “คุกหน้าวัดโพธิ์” อันได้แก่บริเวณที่ตั้งกรรมการรักษาดินแดนขณะนี้ ขึ้นสังกัดอยู่ ในกระทรวงนครบาล มีหลังพัสดุดีกลาง เป็นหัวหน้าดูแลรับผิดชอบ มีขุนพัสดุดีขวา และขุนพัสดุดีซ้ายเป็นผู้ช่วย ส่วนผู้คุม ใช้พากไพรหลวงซึ่งเกณฑ์มาจากราชภราบาล เข้ารับราชการโดยไม่มีเงินเดือนหรือเบี้ยหวัด แต่ได้รับผลประโยชน์จากการใช้แรงงานนักโทษ และจากค่าธรรมเนียม ต่าง ๆ ที่นักโทษต้องเสียตามอัตราที่กำหนดไว้ เมื่อเข้าต้องโทษและก่อนพ้นโทษ ส่วนเครื่องนุ่งห่มและการกินอยู่ของนักโทษ โดยปกติ ญาติพี่น้องต้องมาส่งเสียเอง หรือมีฉะนั้น ก็เป็นผลจากการหารายได้โดยการทำงานตามความถนัด เช่น การซ่างไม้และการจักสาน เป็นต้น

สำหรับ “ตะราง” ใช้เป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษตั้งแต่ 6 เดือนลงมา กับผู้กระทำผิด ต้องรับพระราชอาญา ที่มิใช่โจรผู้ร้าย ตะรางมีอยู่หลายต่อ 12 แห่ง ตามกระทรวงทบวงกรมที่บังคับบัญชา กิจการนั้น ๆ เช่น ตะรางกลาง ตะรางมหาดไทย ตะรางกรมท่าชัย ตะรางกระทรวงวัง ตะรางกระทรวงนครบาล เนื่องจากกระทรวงนครบาลนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 12 แห่ง โดยแยกไปสังกัดในบังคับบัญชาของกรมพระนครบาล 8 แห่ง และสังกัดกรมพลตรاةอีก 4 แห่ง การที่ตั้งตะรางแยกสังกัดหลายแห่ง เนื่องจากการศาลมีคดีที่ต้องดำเนินการในสมัยนั้น ได้แยกสังกัดมิได้รวมเข้าด้วยกัน ดังเช่นปัจจุบัน

ส่วน การเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก การได้ส่วนโจรผู้ร้าย และการตุลาการ อยู่ใน หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการเมือง มีสถานที่คุณขังผู้ต้องขัง เรียกว่า “ตะรางประจำเมือง” หากเมืองใดมีอาณาเขตกว้างขวางและผลเมืองมาก ก็ให้สร้างที่คุณขังปอยขึ้นตามอำเภอไไว้สำหรับ คุณขังผู้ต้องหาในคดีที่มีโทษหลวง รอไไว้ส่งตัวมาบังผู้ว่าราชการเมืองต่อไป ถ้าเป็นกรณีความผิด ฉกรรจ์มหันต์ไทย ผู้ว่าราชการเมือง ต้องส่งตัวผู้กระทำผิดมาบังกระทรวงเจ้าสังกัด โดยกำหนดให้ หัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย ส่วนหัวเมืองฝ่ายใต้ ขึ้นสังกัดกระทรวงกลาโหม นอกจากนั้นการคุณขังนักโทษในสมัยนั้น ก็หาได้มีกฎหมายบังคับไว้โดยเฉพาะไม่ ให้แล้วแต่ผู้ว่า ราชการเมืองจะกำหนดขึ้นใช้เอง ตามแต่จะเห็นควร

การราชทัณฑ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยเปลี่ยน แปลงการปกครอง

การราชทัณฑ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นยุคทอง แห่งการปฏิรูป การบริหารกระบวนการยุติธรรม ตามแบบอย่างนานาอารยประเทศอย่างจริงจัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมั่นใจว่า ให้สืบทอดความทุกข์ยากของผู้ต้อง โทษเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชื่อที่ดินตำบลตรอกคำสร้างคุกขึ้นใหม่ เรียกว่า “กองมหันต์ไทย” หรือ “คุกใหม่” ก็คือเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ทั้งยังได้โปรด เกล้าฯ ให้สร้างตะรางขึ้นใหม่ที่วิมศาลาพระราชอาภูya เรียกชื่อว่า “กองลหุไทย” อันเป็นสถานที่ ตั้งสมโตรเนติบัณฑิตยสภา และกระทรวงยุติธรรม ขณะนี้การก่อสร้างเรือนจำทั้งสองแห่งดังกล่าว ก็ได้เลียนแบบอย่างรูปแบบการก่อสร้างเรือนจำของสหราชอาณาจักร กล่าวคือ พระบาทสมเด็จ- พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยพลภักดี (นา ก ณ ป้อม เพชร์) ไปศึกษาดูงานกิจการเรือนจำ ที่สิงคโปร์และได้นำแบบอย่างมากอ่สร้างจนแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2433 (ร.ศ. 109) แล้วรวมเรียก คุกและตะรางทั้งสองแห่งนี้ใหม่ว่า “กรมนักโทษ” สังกัดในกระทรวงนครบาล

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) คอมมิटีกรมพระนครบาลได้รับพระบรมราชโองการ ให้ตราข้อบังคับไว้สำหรับคุณขังนักโทษ ในกรมพระนครบาลมีทั้งหมด 20 หมวด และแยกเป็นข้อ ๆ รวม 470 ข้อ ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปการควบคุมนักโทษที่สำคัญยิ่งหลาย ประการ อาทิกำหนดให้ยกเลิกการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากนักโทษ กำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำ ได้รับเงินเดือนในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่แห่งรัฐ ทดลองเงินได้จากส่วนผลประโยชน์ในการใช้แรงงาน นักโทษ ตลอดจนกำหนดให้รัฐเป็นผู้ออกค่าครื่องผุ่งห่มค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู การรักษาพยาบาล แก่นักโทษโดยตรง และ อื่นๆ

ครั้นในปี พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116) ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสเห็นอกล้าย สั่งว่า มีพระราชประสงค์จักให้การไต่สวนคดีมีโทษหลวง และการทำโทษผู้ที่ล่วงพระราชอาญา มีความผิดตามคำพิพากษานั้น まるรวมอยู่หน้าที่ตุลาการและให้อภัยในบังคับบัญชาของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เพื่อว่าการพิจารณาพิพากษาความอาญาแผ่นดินจะได้รวดเร็วดียิ่งกว่ากาลก่อน จึงได้ประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการ ซึ่งเกี่ยวข้องกันอยู่ในระหว่างกระทรวงนครบาล และกระทรวงยุติธรรมเป็นผลให้มีการโอนสังกัดกองหันต์ไทยและกองล้วงไทยในกระทรวงนครบาลไปชี้แจงอยู่ในบังคับบัญชา_rับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่วันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2440 โดยมีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้น และในปีเดียวกันนั้นเองก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกไพร่หลวงยามใน ซึ่งเคยไปเข้าเเวรรักษาคนกษาในปี พ.ศ. 2440 โดยมีกรุงเทพมหานครเป็นที่ตั้ง คงมีแต่หารอยู่ยามรักษาการณ์ตามป้อมริมกำแพงคุกตะรางตามเดิม

การเรือนจำหัวเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนปี พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) นั้นการปกครองหัวเมืองมณฑลฝ่ายเหนือชี้แจงอยู่กับกระทรวงมหาดไทย หัวเมืองฝ่ายใต้ชี้แจงอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงกลาโหม โดยมีผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้บังคับบัญชา_rับผิดชอบการเรือนจำ ต่อมาเมื่อการปกครองห้องที่เจริญขึ้น ในปี พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) ซึ่งนับเป็นสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมการปกครองต่าง ๆ ทั้งหัวเมืองฝ่ายใต้และฝ่ายเหนือมาสังกัดกระทรวงมหาดไทยแต่แห่งเดียว การเรือนจำหัวเมืองทั้งหมดจึงได้รวมมาชี้แจงอยู่กับกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่นั้นมา เว้นแต่เรือนจำเมืองปทุมธานี นนทบุรี นครเขื่อนธันฑ์ (พระประแดง) และสมุทรปราการ ยังคงชี้แจงกับกระทรวงนครบาล จนในปี พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116) ได้ทรงพระราชนิรันดร์ “ข้อบังคับลักษณะคุณชั้นนักโทษตามหัวเมืองแต่ก่อนมาถึงไม่ได้จัดวางแบบแผนให้เรียบร้อย จึงโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยตรา “ข้อบังคับลักษณะคุณชั้นนักโทษเรือนจำหัวเมือง ร.ศ. 116” ใช้ไปพลางก่อน ตั้งผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้บังคับการเรือนจำในห้องที่เรือนจำนั้น ๆ ตั้งอยู่และแต่งตั้งตำแหน่งพะทำระงกับผู้คุมรวมทั้งได้บัญญัติถึงวิธีรับตัวนักโทษเข้าคุณชั้น การกิน การนุ่มนิ่ม การรักษาพยาบาลและการใช้แรงงานนักโทษ และฯ นับว่าการเรือนจำหัวเมืองได้ลงรูปเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นกว่าเดิม

ส่วนห้องที่อำเภอที่ตั้งศาลคงมีเรือนจำไว้แห่งหนึ่ง ตั้งนายอำเภอเป็นผู้บังคับการเรือนจำ ครั้นในปี พ.ศ. 2442 (ร.ศ. 118) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ที่ประชุมข้าหลวงเทศบาลเพื่อตรวจแก้ข้อบังคับต่างหัวเมือง ร.ศ. 116 ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อได้ตรวจแก้ไขเสร็จเรียบร้อยแล้ว กระทรวงมหาดไทยได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วย จึงทรงพระ-

กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็น “ข้อบังคับเรือนจำสำหรับคุณชั้นนักโทษตามหัวเมือง พ.ศ. 118 (พ.ศ. 2442)” แทน “ข้อบังคับลักษณะคุณชั้นนักโทษเรือนจำหัวเมือง ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440)” สืบมา ข้อบังคับที่ตราขึ้นใหม่นี้มีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 5 หมวด และ 83 ข้อ หมวดที่ 1 ว่าด้วยหน้าที่เจ้าพนักงานบังคับการคุณชั้นนักโทษ หมวดที่ 2 ว่าด้วยลักษณะคุณชั้นนักโทษ หมวดที่ 3 ว่าด้วยลักษณะปล่อยนักโทษ หมวดที่ 4 ว่าด้วยลักษณะอาญาของนักโทษและ หมวดที่ 5 ว่าด้วยข้อบังคับนักโทษ

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎหมายฉบับที่ 2 แห่งก า ป ก คร อง ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) ความว่าเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมกับกระทรวงมหาดไทยต่างเห็นพ้องกันว่าการคุณชั้นนักโทษตามหัวเมืองย่อมเกี่ยวด้วยการศาลยุติธรรม เพราะเหตุว่านักโทษที่ต้องกักขังอยู่ในระหว่างไต่สวนและระหว่างพิจารณา ย่อมเกี่ยวด้วยการพิจารณาคดีที่จะให้เป็นไปตามกฎหมาย ลักษณะวิธีพิจารณา ส่วนนักโทษที่ได้มีคำพิพากษาโดยแล้ว ก็คือผู้ที่ถูกกลงโทษตามคำพิพากษาของศาล สมควรที่ผู้พิพากษาจะมีอำนาจและหน้าที่ตรวจการคุณชั้นนักโทษด้วย เพราะเหตุนี้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงได้ตรากฎหมายฉบับขึ้นไว้ให้ผู้พิพากษาไปตรวจการคุณชั้นนักโทษในมณฑลหรือหัวเมืองที่อยู่ในอำนาจของศาลนั้นน่อง ๆ อย่างต่ำไม่น้อยกว่าเดือนละ 2 ครั้ง เมื่อผู้พิพากษาไปตรวจเรือนจำ แล้วเห็นว่าการคุณชั้นนักโทษคลาดเคลื่อนด้วยกฎหมายด้วยข้อบังคับหรือด้วยประการใด ๆ ก็ให้มีอำนาจออกหมายสั่งตามอำนาจที่มีในศาลนั้น ๆ และมีอำนาจที่จะแจ้งต่อผู้ว่าราชการเมืองให้จัดการแก้ไขให้เป็นไปตามข้อบังคับทุกประการ โดยเหตุนี้ผู้พิพากษาศาลมณฑลและหัวเมืองจึงมีอำนาจตรวจการเรือนจำตามกฎหมายเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ดังแต่พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) เป็นต้นมา

ใน พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) พระบาทสมเด็จพระปูเจดีย์จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการประกาศว่า “เป็นการสมควรที่จะได้มีพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำไว้เป็นกฎหมายสำหรับแผ่นดินเพื่อให้เสนาบดี เจ้าหน้าที่ได้มีโอกาสจัดการเรือนจำให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น” จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา “พระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำรัตนโกสินทร์ ศก 120” รวมทั้งสิ้น 15 มาตราโดยได้ประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ 19 มีนาคม ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) สืบต่อมาเป็นเวลาหนานถึง 35 ปี จึงถูกยกเลิกไปโดยมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ราชทัณฑ์พุทธศักราช 2479 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า “ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นต้นไปให้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ. 120 กับทั้งบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ๆ ส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งพระราชบัญญัตินี้”

ต่อมาใน พ.ศ. 2446 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศตั้งสมุหเทศบาล ปลัดเทศบาล และผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้บัญชาการเรือนจำ ที่ตั้งอยู่ในมณฑลและเมืองที่ได้บังคับบัญชา และให้

ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจเต็มตามพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ. 120 และข้อบังคับเรือนจำสำหรับคุณชั้นนักโทษตามหัวเมือง ร.ศ. 118 ทั้งนี้วันแต่เรือนจำเมืองปทุมธานี นนทบุรี นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และสมุทรปราการที่ยังสังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล ก็ได้มีข้อบังคับขึ้นใช้โดยเฉพาะเมื่อ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452)

ในราชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกระทรวงกลาโหมได้ออกอนทหารที่อยู่ยามบนป้อมรักษาการณ์ตามกำแพงเรือนจำเสีย จึงทรงมีพระบรมราชโองการสั่งย้ายกองมหัตโทษและกองลหุโทษจากกระทรวงยุติธรรมไปสังกัดกระทรวงนครบาลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2454 (ร.ศ. 130) การอยู่ยามบนป้อมจึงได้เปลี่ยนเป็นตำรวจนครบาลแต่บัดนั้นมาแต่คงให้ฝ่ายดุลการมีอำนาจไปตรวจเรือนจำได้ตามระเบียบที่ใช้อยู่ส่วนเรือนจำหัวเมืองมณฑลอื่น ๆ ยังคงสังกัดกระทรวงมหาดไทย ตามเดิม

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริเห็นว่าสมควรที่จะจัดการแก้ไขการคุณชั้นนักโทษให้ดียิ่งขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา “พระราชบัญญัติประกาศจัดตั้งกรมราชทัณฑ์” ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2458 โดยให้รวมการคุกของมหัตโทษและลหุโทษกับเรือนจำทั้งหลายที่กล่าวไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) นั้น ขึ้นเป็นกรมราชทัณฑ์ มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นกับกระทรวงนครบาลและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาชัยวิชิตชูธรรมราชา (ข้า ณ ป้อมเพชร) เป็นอธิบดีกรมราชทัณฑ์คนแรก โดยได้ดำรงตำแหน่งนี้ ตั้งแต่วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2458 จนถึงวันที่ 1 เมษายน 2469

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด จึงได้ทรงให้บัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติประกาศตั้งกรมราชทัณฑ์ว่า “ให้ผู้พิพากษาฝ่ายดุลการมีอำนาจไปตรวจการคุณชั้นนักโทษในคุก และเรือนจำทั้งปวงได้” หรือมาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า “ต้องมีเหตุขัดข้องเกิดขึ้นในการบังคับบัญชาการเรือนจำ ก็ได้ ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำทำการแก่งแย่งอย่างไรให้เกิดขัดขวางต่อเจ้าพนักงานผู้รักษาท้องที่ ก็ได้ ให้เสนอตีกระทรวงนครบาล เสนอบตีกระทรวงมหาดไทย สมุหเทศบาล ปรึกษาหารือกัน คิดอ่านแก้ไขเสียให้เรียบร้อยและทำเป็นข้อบังคับไว้ให้เป็นหลักราชการไว้ด้วย เหล่านี้นับเป็นพัฒนาการที่สอดคล้องสมานฉันท์กับแนวทางประสานงาน ในหน่วยงานระบบอาญาคุก (Integrated Criminal Justice System) ในปัจจุบันอย่างยิ่ง

ภายหลังจากการประกาศตั้งกรมราชทัณฑ์แล้ว ปรากฏว่าการปฏิบัติต่อนักโทษได้พัฒนาไปสู่แนวทางที่มีเหตุผลยิ่งขึ้นอีกหลายประการ ดังนี้

1. วางแผนเบื้องต้นให้เรื่องน้ำท่วมราชการสามารถจัดทำรายงานประจำเดือนแสดงกิจกรรมปักธง และการผลประโยชน์เพื่อความสะดวกในการตรวจสอบเจ้าหน้าที่

2. ตรากรกฎข้อบังคับ ว่าด้วยการใช้แรงงานนักโภชโดยแก้ไขข้อบังคับลักษณะเรื่องน้ำท่วมเมือง ร.ศ. 118 และ ร.ศ. 128 เนื่องจากกิจการที่ใช้แรงงานนักโภชทำงานนอกเรื่องน้ำท่วมเป็นกิจลักษณะและเพื่อความสะดวกของเจ้าหน้าที่ที่จะพิจารณาสั่งจ่ายนักโภชออกไปทำงานภายนอกเรื่องน้ำท่วม ตามที่เป็น

3. ตรากรกฎข้อบังคับกำหนดเครื่องพันธนาการสำหรับจดจำนักโภช

4. ตราข้อบังคับ ว่าด้วยระเบียบการใช้จ่ายเงินทุนและการบำบัดน้ำท่วมในกองเรื่องน้ำท่วม

5. ตรากรกฎข้อบังคับวางแผนการลงโทษทางวินัยแก่นักโภชรวมทั้งการพิจารณาลดโทษให้แก่นักโภชที่ได้กระทำการดีความชอบ ให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2465 ได้มีประกาศรวมการปักธงท้องที่และแบ่งบ้านหน้าที่ราชการระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงยุติธรรม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริเห็นว่า กรมราชทัณฑ์มีหน้าที่เกี่ยวกับการศาลอุติธรรม สมควรโอนกลับคืนให้กระทรวงยุติธรรมดูแลบังคับบัญชา จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนกรมราชทัณฑ์จากกระทรวงนครบาลไปขึ้นกระทรวงยุติธรรมแต่การบังคับบัญชาเรื่องน้ำท่วมเมือง ก็คงอยู่ในความดูแลของฝ่ายปกครองเหมือนเดิม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า ฐานะเศรษฐกิจของประเทศไทยในภาวะผิดเคืองตกต่ำทั้งในประเทศรายได้กับรายจ่ายก็ไม่สมดุลย์กัน กองประกันได้ทรงพิจารณาเห็นว่า ราชการในกรมราชทัณฑ์ที่มีอยู่นั้นก็ได้วางระเบียบข้อบังคับไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบเลิกกรมราชทัณฑ์ โดยให้กองมหันต์โภช กองลหุโภช และการเรื่องน้ำท่วมราชการจัดทำรายงานน้ำท่วม ไปขึ้นตรงต่อกองบัญชาการกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2469 และในปีเดียวนั้นเอง ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนการเรื่องน้ำท่วมราชการกระทรวงยุติธรรมไปขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยมีฐานะเป็นเพียงแผนกหนึ่งเรียกว่า “แผนกราชทัณฑ์” สังกัดกรมพลทั่วไป ซึ่งได้แก่กรรมการปักธงในบังคับ ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลการบังคับมีอำนาจไปตรวจการเรื่องน้ำท่วมปวง เช่นเดิม

ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้สร้างเรื่องน้ำท่วมท้องใหม่ให้กับกระทรวงยุติธรรม ที่มีความมั่นคงแข็งแรง สูงสุดขึ้นที่จังหวัดหนองบุรี เรียกว่า “เรื่องน้ำท่วมบางขวาง” ซึ่งโดยแท้จริงแล้วโครงการนี้เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เจ้าอยู่หัว ครั้นสืบเนื่องต่อมาจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เจ้าอยู่หัว แต่ได้ดำเนินการก่อสร้างเป็นผลสำเร็จในสมัยพระบาท-

สมเด็จพระปกาเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2472 กล่าวคือ จำเดิมนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัวได้ทรงดำริที่จะย้ายเรือนจากองมหันต์โภษ ออกไปให้ห่างจากกรุงเทพมหานคร ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2445 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงนครบาลร่วมเป็นเจ้าหน้าที่จัดซื้อที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก ในจังหวัดนนทบุรี เป็นเนื้อที่ 60,378 ตารางวา แต่ยังไม่ทันได้ก่อสร้างก็เปลี่ยนเสนาบดี และพอดีกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว ได้เสด็จสวรรคต ล่วงมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากได้ทรงประกาศจัดตั้งกรมราชทัณฑ์ขึ้นเป็นครั้งแรกสังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาลในปี พ.ศ. 2458 แล้วได้ทรงรื้อฟื้นนโยบายที่จะย้ายเรือนจากองมหันต์โภษไปตั้งที่จังหวัดนนทบุรีขึ้นอีก เพื่อรวบรวมผู้ต้องขังคดีอาชญากรรมทั่วราชอาณาจักรมาคุมขังไว้ ณ เรือนจำแห่งนี้ แต่ปรากฏว่าที่ดินที่มีอยู่แต่เดิมนั้นมีจำนวนน้อยจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ซื้อที่ดินเพิ่มเติมอีก การก่อสร้างอาคารเรือนจำกลางบางขวาง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกาเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มดำเนินการในปลายปี พ.ศ. 2470 โดยมีเจ้าพระยามุนintr> สมุหนครบาลเป็นประธานกรรมการ และมีนายชาลเบเกอແลง นายช่างใหญ่กรุงคราท เป็นผู้ออกแบบตรวจสอบการก่อสร้างและพระยาอาชญาจักรผู้ตรวจการเรือนจำเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง ซึ่งต่อมาก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำกลางบางขวางคนแรก

การราชทัณฑ์สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

หลังจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ตระหนักรึงความสำคัญของกิจการราชทัณฑ์ยิ่งขึ้น จึงได้ตราพระราชบัญญัติไว้วางระเบียบราชการสำนักงานและกรมในกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2476 ยกฐานะแผนกราชทัณฑ์ ในกรมพลกำรังเป็น “กรมราชทัณฑ์” โดยแบ่งส่วนราชการบริหารออกเป็นการบริหารราชการส่วนกลาง กับการบริหารราชการส่วนภูมิภาค นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการแบ่งส่วนราชการกรมราชทัณฑ์อย่างคราว เพื่อให้เหมาะสมกับนโยบายอาณาจักรรัฐบาล และหลักทัณฑ์ปฏิบัติ ที่สอดคล้องกับภาระและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ตลอดจน กฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวเนื่องรวมทั้งการอนุโลมปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ สำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กับข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติเท่าที่เหมาะสมแก่สถานการณ์และกำลังเงินบประมาณ นับได้ว่าการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทยมีลักษณะวิวัฒนาการไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติต่อผู้ต้องราชทัณฑ์ในประเทศที่เจริญแล้ว แต่ก็แหงไว้ซึ่งหลักผลสมพسانระหว่างการลงโทษ และการแก้ไขผู้กระทำความผิดซึ่งยังเป็นมาตรการจำเป็นสำหรับประเทศไทย

การแบ่งส่วนราชการกรมราชทัณฑ์ ในปัจจุบันโดยพระราชนูญญาติแบ่งส่วนราชการ กรมราชทัณฑ์กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2516 ได้แบ่งส่วนราชการออกเป็นราชการบริหารส่วนกลาง และราชการบริหารส่วนภูมิภาค ดังนี้

ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

สำนักงานเลขานุการกรม มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานธุรการทั่วไป ที่เป็นงานส่วนกลางของกรมราชทัณฑ์ งานด้านการก่อสร้าง ซ่อมแซมอาคารสถานที่ตลอดจนงานอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกองไดกองหนึ่งโดยเฉพาะ แบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายสารบรรณ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านรับ-ส่งหนังสือราชการ โัดตอบ หนังสือราชการที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกองไดกองหนึ่งโดยเฉพาะ เก็บ รักษา ทำลายหนังสือราชการ จัดระเบียบวาระการประชุม อ.ก.พ. กรมและการประชุมอื่น ๆ รวบรวมเก็บรักษาตามคณะรัฐมนตรี มติ ก.พ. และกฎระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ พิจารณาเรื่องราว ร้องทุกข์ต่าง ๆ เพื่อเสนอขอรับดี ควบคุมการใช้ยานพาหนะควบคุมดูแลรักษาความสะอาด และความ นิ่งคงของอาคารสถานที่ ปฏิบัติงานธุรการและงานบริการที่ไม่อยู่ในหน้าที่ของกองไดกองหนึ่ง โดยเฉพาะ

ฝ่ายตรวจสอบและรายงาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการรวมรายงานการ ตรวจราชการของผู้ตรวจราชการกรม และปฏิบัติงานธุรการของผู้ตรวจราชการกรม

ฝ่ายตรวจสอบภายใน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการกำหนดแบบบัญชีเงินทุน ผลประโยชน์เพื่อใช้ในการฝึกวิชาชีพ ตรวจสอบบัญชีการเงินทุนประจำของเรือนจำทัณฑสถาน สถานอบรมและฝึกอาชีพทั่วราชอาณาจักร

ฝ่ายอาคารสถานที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการออกแบบแผนผังอาคาร และสิ่งก่อสร้างของกรมราชทัณฑ์ ตรวจ ควบคุมการก่อสร้าง ซ่อมแซมอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และสนับสนุนบริการด้านช่างแก่เรือนจำและทัณฑสถาน

กองการเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลตาม พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พระราชบัญญัติวินัยข้าราชการกรมราชทัณฑ์และ กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายการสอบและอัตรากำลัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการ ประกาศรับสมัครและจัดสอบแข่งขัน สอบคัดเลือก และคัดเลือกข้าราชการและลูกจ้างเพื่อบรรจุ เข้ารับราชการและเลื่อนตำแหน่ง พิจารณาเสนอความเห็นต่อผู้บังคับบัญชาและดำเนินการเกี่ยวกับ การเลื่อนชั้น บรรจุ แต่งตั้ง โอน ย้าย ข้าราชการและลูกจ้างให้เหมาะสมกับหน้าที่และความรับผิด

ชอบ ประมาณความต้องการอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของกรมในอนาคต โดยร่วมกับหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ ในกรมราชทัณฑ์จัดทำและรักษาทะเบียนประวัติข้าราชการและลูกจ้าง และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการออกบัตรประจำตัวข้าราชการและลูกจ้างดำเนินการเกี่ยวกับการพั้นหรือออกจากราชการ ตรวจสอบการครบแก้ไขผลอยุ่ของข้าราชการและดำเนินการเกี่ยวกับการลงขอรับบำเหน็จบำนาญและการขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดำเนินการเกี่ยวกับการลงใบศึกษาดูงาน หรือการฝึกอบรมของข้าราชการกรมราชทัณฑ์ให้เป็นไปตามระเบียบว่าด้วยการให้ข้าราชการไปศึกษาฝึกอบรม และดูงาน ณ ต่างประเทศ

ฝ่ายวินัย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับข้าราชการต้องหาดี บัตรสนเท็จ และถูกปรองเรียน ตรวจสอบสำนวนการลงโทษทางวินัยของข้าราชการในเรือนจำต่าง ๆ ดำเนินการสืบสวนหาผู้รับผิดทางแพ่งและเรื่องกระทำการทุจริตทางวินัย ทักษะไปยังเรือนจำต่าง ๆ ในกรณีที่ลงโทษทางวินัยไม่เหมาะสม ชี้แจงแสดงหลักฐานและข้อเท็จจริงแก่ อ.ก.พ. กรมและ อ.ก.พ. กระทรวง

ศูนย์ฝึกอบรมข้าราชการราชทัณฑ์ ในฐานะหน่วยงานกลางพัฒนาการบริหารงานบุคคลของกรมราชทัณฑ์ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการฝึกอบรมและพัฒนาเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคทั่วราชอาณาจักร ประสานงานกับส่วนราชการและองค์กรระหว่างประเทศ ในส่วนเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมและพัฒนาข้าราชการติดตามและประเมินผลการฝึกอบรม ดำเนินการเกี่ยวกับห้องสมุดกลางกรมราชทัณฑ์ ดำเนินการเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ราชทัณฑ์ และจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการราชทัณฑ์ รวมทั้งการเสนอแนะความเห็นทางวิชาการ และหลักปฏิบัติงานราชทัณฑ์

กองคลัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบทั่วไปเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การพัสดุ และจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีของกรมราชทัณฑ์ แบ่งออกเป็น 3 ฝ่ายดังนี้

ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการควบคุมดูแลการเบิกจ่าย เก็บรักษาเงินและเอกสารทางการเงิน ตรวจสอบหลักฐานและในสำคัญการเบิกจ่ายเงินวางแผนภัยการเบิกเงิน และจัดทำงบเดือน

ฝ่ายงบประมาณ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณประจำปีของกรมราชทัณฑ์ จัดสรร โอน เงินงบประมาณไปตั้งจ่ายในส่วนภูมิภาค ทำบัญชีขอถือจ่ายเงินเดือน จัดทำสถิติการเงิน และสถิติเกี่ยวกับงบประมาณรายจ่ายประจำปี พิจารณาตรวจสอบการขอรับหนี้ บำนาญ และเงินทดแทน

ฝ่ายพัสดุ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดซื้อ จัดหา เก็บรักษาพัสดุ ครุภัณฑ์ สำหรับใช้ในราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จัดสรร จัดส่งพัสดุ ครุภัณฑ์ ในหน่วยงาน ในสังกัดกรมราชทัณฑ์ ควบคุมการประมวลราคา สัญญาซื้อขายอาหารลี้ยงผู้ต้องขังในเรือนจำ และทันทสถานทั่วราชอาณาจักร ดำเนินการซ่อมแซมบำรุงรักษาพัสดุครุภัณฑ์

กองพัฒนาพุทธนิสัย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ไขปูรุ่งแต่งนิสัยและจิตใจของผู้ต้องขัง ผู้ต้องโทษ กักขัง ผู้ต้องกักกัน ตลอดจนผู้รับการอบรม (บุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม) ให้กลับตนเป็นพลเมืองดี โดยจัดให้ได้รับการศึกษาอบรมในด้านพุทธศาสนา จริยศึกษา พลศึกษา และอาชีวศึกษา กับให้ฝึกวิชาชีพด้านต่าง ๆ เพื่อผู้ต้องขังจะได้นำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพในทางสุจริตเมื่อพ้นโทษ ควบคุมการเบิกจ่ายเงินทุนผลประโยชน์ที่ได้จากการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง จัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขัง ทั้งในระหว่างต้องโทษและพ้นโทษแล้ว ตลอดจนการอนามัยและสุขกิจบาลในเรือนจำและทันทสถาน โดยแบ่งออกเป็น ๕ ฝ่ายดังนี้

ฝ่ายการศึกษาอบรม มีหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

งานการศึกษาผู้ต้องขัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการศึกษาของผู้ต้องขัง ด้านวิชาสามัญและวิชาชีพ จัดทำแบบเรียน อุปกรณ์การศึกษาและครุภัณฑ์สอน ให้เรือนจำและทันทสถาน ทั่วราชอาณาจักร ประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยราชการอื่น ๆ เพื่อจัดสอนเทียบความรู้ของผู้ต้องขัง

งานอนุศาสนาจารย์ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนดำเนินด้านการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมให้แก่ผู้ต้องขัง ผู้ต้องกักขัง ผู้ถูกกักกัน และผู้รับการอบรม (บุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม) เสนอความเห็นเกี่ยวกับการให้มีอนุศาสนาจารย์ประจำเรือนจำและทันทสถาน ต่าง ๆ จัดให้อনุศาสนาจารย์หมุนเวียนทำการอบรมศีลธรรมแก่ผู้ต้องขังตามเรือนจำและทันทสถานต่าง ๆ จัดให้ผู้ต้องขังได้รับการอบรมและปฏิบัติตามลัทธิศาสนาที่เชื่อถือ วางแผนและควบคุมการสอนธรรมศึกษาแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทันทสถานรวมทั้งประสานงานกับคณะกรรมการเพื่อจัดการสอนธรรมศึกษาของผู้ต้องขัง

งานอบรมและฝึกอาชีพผู้รับการอบรม มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนและตรวจสอบผลการอบรม และฝึกวิชาชีพผู้รับการอบรม (บุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม) ในสถานอบรมและฝึกอาชีพทั่วราชอาณาจักร พิจารณาตรวจสอบการเลื่อนและการลดชั้นผู้รับการอบรม และดำเนินการเพื่อปลดปล่อยผู้รับการอบรม ตามคำสั่งคณะกรรมการปฎิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 22 ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2519 และคำสั่งของคณะกรรมการปฎิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 34 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2519

ฝ่ายฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณากำหนดโครงการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร ประเมินผลการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ การลดต้นทุนการผลิตและการศึกษาความต้องการของตลาด ในแต่ละท้องถิ่น ควบคุมการใช้แรงงาน ผู้ต้องขังเพื่อให้การฝึกวิชาชีพเป็นไปอย่างเหมาะสมกับสภาพของเรือนจำตลอดตลอดกับนโยบายและโครงการที่กำหนดไว้ ควบคุมการจ้างพนักงานเจ้าหน้าที่เงินทุนผลประโยชน์และพิจารณารายได้จากการฝึกวิชาชีพของเรือนจำ ดำเนินการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับผลการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ราชทัณฑ์

ฝ่ายพัฒนาสุขภาพอนามัย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณาคำขอส่งผู้ต้องขัง ออกใบปรับการรักษาพยาบาลนอกเรือนจำ และเสนอความเห็นต่ออธิบดีตรวจสอบรายงาน การบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บด้วยโรคต่าง ๆ ตรวจสอบรายงานเกี่ยวกับการสุขาภิบาลของเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ จัดหาเวชภัณฑ์และวัสดุเครื่องใช้ทางการแพทย์ เพื่อใช้ในการรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง

ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังในด้านการ จัดบริการทางอาหาร เครื่องนุ่งห่ม การบันเทิง การกีฬา และ ฯลฯ ช่วยเหลือแก่ไขบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ต้องขัง และสงเคราะห์ผู้ต้องขังพันโภชอาทิ จัดส่งกลับภูมิลำเนาเดิม จัดหาอาชีพและที่พักอาศัย รวมทั้งติดตามตลอดดูแลให้ผู้พันโภชประกอบสัมมาอาชีวะเป็นหลักแหล่ง เป็นต้น

ฝ่ายเงินทุนฝึกวิชาชีพ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเบิกจ่ายและควบคุมการใช้เงินทุนผลประโยชน์ ควบคุมพัสดุครุภัณฑ์ที่จัดซื้อด้วยเงินทุนผลประโยชน์พิจารณาประมาณการรายได้ รายจ่ายในการฝึกวิชาชีพของเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร

กองทัณฑ์วิทยา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาวิจัย การค้นคว้าทางวิชาการ การวางแผน และการควบคุมการปฏิบัติงานของเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามนโยบาย กฎหมาย ระเบียบแบบแผน ตลอดจนหลักการราชทัณฑ์ของสหประชาชาติ เท่าที่เหมาะสมแก่สภาพการณ์ในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายวิจัยและวางแผน มีหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณาจัดวางโครงการวิจัย และดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ศึกษา วิเคราะห์ และประเมินผลการปฏิบัติงานของเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ เกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขัง การป้องกันการหลบหนี และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง นำผลวิเคราะห์ วิจัยและประเมินผลไปพิจารณาวางแผนปรับปรุงงาน

ราชทัณฑ์ให้เหมาะสมและถูกต้องตามหลักทัณฑบัญชี ศึกษาค้นคว้าและเสนอแนะให้นำทัณฑวิธี แผนใหม่มาปรับใช้ในการราชทัณฑ์ของประเทศไทย

งานวางแผนการควบคุมผู้ต้องขัง ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการควบคุมตรวจสอบจำนวนผู้ต้องขัง ให้เหมาะสมกับสภาพความจุของเรือนจำและทัณฑสถาน พิจารณาเสนอความเห็นในการสั่งย้ายผู้ต้องขัง เพื่อระบายน้ำความแออัดยัดเยียด เพื่อความปลอดภัยในการควบคุม เพื่อประโยชน์ในการฝึกวิชาชีพและเพื่อความเหมาะสมในด้านอื่น ๆ พิจารณาเสนอโครงการควบคุมผู้ต้องขัง ประเภทต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามหลักทัณฑบัญชี

งานประมวลสถิติและทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการประมวลและวิเคราะห์สถิติเกี่ยวกับผู้ต้องขัง ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยและการวางแผนงานราชทัณฑ์ ประมวลประวัติและลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร โดยประสานงานกับกองทะเบียนประวัติอาชญากรรมตำรวจ

ฝ่ายทัณฑบัญชี มีหน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้

งานทัณฑบัญชี ปฏิบัติหน้าที่ในด้านตรวจสอบรายงานการตรวจการเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร พิจารณาคำร้องของผู้ต้องขังพิจารณาอนุญาตให้หน่วยงานและคณะกรรมการต่าง ๆ เข้าเยี่ยมชมกิจการของเรือนจำ และทัณฑสถาน ติดต่อประสานงานกับต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสังคม เพยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับกิจการราชทัณฑ์บัญชีงานด้านทัณฑบัญชีที่มิได้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานอื่นใด

งานเลื่อนและลดชั้นผู้ต้องขัง ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการควบคุมและตรวจสอบการเลื่อนและลดชั้นนักโทษเด็ดขาด ในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร พิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับการขอแต่งตั้งผู้ต้องขังเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน พิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับการขอจ่ายผู้ต้องขังออกปฏิบัติงานนอกเรือนจำ และปฏิบัติงานนอกเวลาที่กำหนด

งานอภัยโทษและพักการลงโทษ ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการตรวจสอบและพิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับการขอพักการลงโทษนักโทษเด็ดขาด ก่อนครบกำหนดโทษ ตรวจสอบและดำเนินการเกี่ยวกับการขอพระราชทานอภัยโทษ ควบคุมดำเนินการเกี่ยวกับการประหารชีวิต

งานสังคมสังเคราะห์ ปฏิบัติหน้าที่ในด้านดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ติดตามศึกษาพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ซึ่งได้จำแนกลักษณะและแยกประเภทแล้ว ควบคุมสอดส่องดูแลผู้ต้องขังที่ได้รับการพักการลงโทษ ก่อนครบกำหนดโทษ ประสานงานแนะนำช่วยเหลือและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ฝ่ายกฎหมาย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณาเรื่อง และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎหมายทั่วไป ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวกับงานราชทัณฑ์ พิจารณาดีความและตอบปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับกิจการราชทัณฑ์ที่เรือนจำทัณฑสถาน หรือหน่วยราชการอื่นหารือมา จัดทำหรือตรวจสอบนิติกรรมและสัญญาที่กรมราชทัณฑ์ เรือนจำ หรือหน่วยงานในสังกัดกรมราชทัณฑ์ทำกับบุคคลอื่น รวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อดำเนินการทางคดี ซึ่งกรมราชทัณฑ์เป็นคู่กรณี

เรือนจำกลาง มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุมนักโทษเด็ดขาดที่มีกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไปและโทษประหารชีวิต

เรือนจำพิเศษ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุมกักขังผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดคด ภายใต้เงื่อนไขศาลที่ตั้งอยู่

ทัณฑสถาน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุมกักขังนักโทษเด็ดขาดที่แยกประเภทแล้ว เพื่อประโยชน์ในการควบคุม อบรม และฝึกวิชาชีพ ให้เหมาะสมกับประเภทของนักโทษ ปัจจุบันมีอยู่ 4 ประเภทคือ ทัณฑสถานหญิง สำหรับผู้ต้องขังหญิง ทัณฑสถานวัยหนุ่ม สำหรับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม อายุระหว่าง 18 - 25 ปี ทัณฑสถานบำบัดพิเศษ สำหรับผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติดให้โทษ และป่วยด้วยโรคเรื้อรังและทัณฑสถานเปิดสำหรับผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษน้อยและมีพฤติกรรมเหมาะสม สำหรับการควบคุม อบรมและฝึกวิชาชีพในทัณฑสถานเปิด

สถานอบรมและฝึกอาชีพ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุม อบรม และฝึกอาชีพผู้รับการอบรม (บุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม) ตามพระราชบัญญัติกำหนดวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุม การอบรม และการฝึกอาชีพตามคำสั่งคณะกรรมการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 22 ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2519 และคำสั่งของคณะกรรมการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 34 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2519

ศูนย์อบรมพิเศษ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุม อบรม และฝึกอาชีพ บุคคลบางประเภท ตามคำสั่งของทางราชการ

สถานที่กักขัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุมกักขังผู้ต้องคำพิพากษาให้รับโทษกักขัง หรือผู้ถูกกักขังแทนค่าปรับ ตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกักขังตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2506

สถานกักกัน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อผู้ถูกกักกันตามพระราชบัญญัติกำหนดวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการกักกัน ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2510

รายการบริหารส่วนภูมิภาค

แบ่งส่วนราชการออกเป็นเรือนจำจังหวัด และเรือนจำอำเภอ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการควบคุมกักขังนักโทษเด็ดขาด ที่มีกำหนดโทษจำหน่าไม่เกิน 1 ปี และผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีภายในเขตอำนาจศาลที่ตั้งอยู่

อนึ่ง สำหรับเรือนจำกลาง เรือนจำจังหวัดและเรือนจำอำเภอ ที่มีเรือนจำชั่วคราวซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนา กิจกรรมด้านทันทบดี ปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง เป็นกรณี ๆ ไปนั้นให้ถือเป็นเพียงหมวดหนึ่งหรืองานหนึ่งอยู่ในสังกัดของเรือนจำกลาง เรือนจำจังหวัดและเรือนจำอำเภอ นั้น ๆ เนื่องจาก การจัดตั้งเรือนจำชั่วคราวนั้น ๆ ขึ้นเป็นสำคัญ อาทิ เรือนจำชั่วคราวหนองน้ำชุ่น เป็นหน่วยงานฝึกวิชาชีพทางเกษตรกรรม แก่ผู้ต้องขังซึ่งอยู่ในสังกัดเรือนจำกลางนครสวรรค์ เป็นต้น

(ประดิษฐ พานิชการ ประวัติการราชทัณฑ์แห่งประเทศไทย หนังสือที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงมหาดไทย ครบรอบ 60 ปี, ประเสริฐ เมฆมนี อ้างต่อ)